

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Дікань Л.В.
Голуб Ю.О.
Синюгіна Н.В.**

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ: ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Монографія

ХАРКІВ 2009

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретичні засади фінансового контролю в Україні	
1.1. Контроль. Дискусійні питання	8
1.2. Фінансовий контроль як складова економічного контролю	18
1.3. Класифікація фінансового контролю	30
Розділ 2. Сучасна методологія фінансового контролю	
2.1. Загальний огляд методології фінансового контролю	40
2.2. Дослідження окремих елементів методології фінансового контролю	
2.2.1. Принципи фінансового контролю як основа теорії фінансового контролю	46
2.2.2. Методи та технології фінансового контролю	49
Розділ 3. Реформування системи фінансового контролю в Україні	
3.1. Сучасний стан фінансової дисципліни та тенденції розвитку фінансового контролю в Україні	53
3.2. Міжнародний досвід здійснення фінансового контролю	
3.2.1. Історичний аспект розвитку фінансового контролю в зарубіжних країнах	60
3.2.2. Загальні риси побудови системи фінансового контролю в окремих країнах	62
3.3. Шляхи реформування фінансового контролю в Україні	
3.3.1. Реформування державного фінансового контролю в контексті вступу України до Європейського Союзу	70
3.3.2. Напрями практичної реалізації принципу незалежності у діяльності аудиторів	73
Висновки та пропозиції	87
Перелік використаних джерел	89

ВСТУП

Сучасний стан економіки України характеризується наявністю певних кризових явищ: знеціненням національної валюти, занепадом промислових підприємств, банкрутством великої кількості господарюючих суб'єктів та фінансово-кредитних установ. За таких умов виникає гостра потреба в дієвому важелі, здатному вплинути на стабілізацію економічної ситуації в країні. Водночас саме фінансовий контроль виступає основним джерелом інформації про дійсний фінансовий стан окремого підприємства, резерви його діяльності та про можливі випадки шахрайства.

Слід наголосити, що фінансовий контроль є обов'язковим атрибутом економіки будь-якої країни, але в залежності від специфіки державного управління в певній країні, фінансовий контроль також змінює власні властивості. Насьогодні в Україні змінилась парадигма державного управління: фінансовий контроль вже не носить виключно примусовий характер, керівництво господарюючих суб'єктів почало усвідомлювати необхідність контролю та за власною ініціативою здійснювати контрольні заходи на власних підприємствах. Саме тому, відбулося стрімке виникнення великої кількості нових форм фінансового контролю та поширення його суб'єктів, що спричинило певні проблеми визначеності термінології в законодавстві, перетин функцій суб'єктів контролю, ототожнення окремих понять тощо. Поряд з цим, гостро постало питання уточнення теоретичної бази фінансового контролю, бо саме досконале теоретичне підґрунтя є запорукою дієвості і результативності здійснення контрольних заходів та необхідною умовою удосконалення діючої системи фінансового контролю в державі.

Необхідно відмітити значний інтерес до даної проблеми з боку науковців, що виражається в великій кількості теоретичних робіт, присвячених питанням фінансового контролю в сучасних умовах. І на сьогодні вже існують важливі напрацювання з цього приводу.

Але, все ж таки, деякі питання ще залишаються дискусійними та невирішеними, а отже потребують подальшого доопрацювання. Все це підтверджує актуальність та своєчасність даної наукової праці.

Метою даної наукової праці є уточнення та обґрунтування теоретичних та методологічних засад фінансового контролю в сучасних умовах, висвітлення проблемних та дискусійних питань з цього приводу, а також запропонування шляхів підвищення ефективності та дієвості контролю, в тому числі за допомогою впровадження міжнародного досвіду, що в остаточному сприятиме покращенню якості контрольних заходів та забезпеченню більш результативної діяльності суб'єктів фінансового контролю.

Структурно наукова праця складається з трьох логічно побудованих розділів.

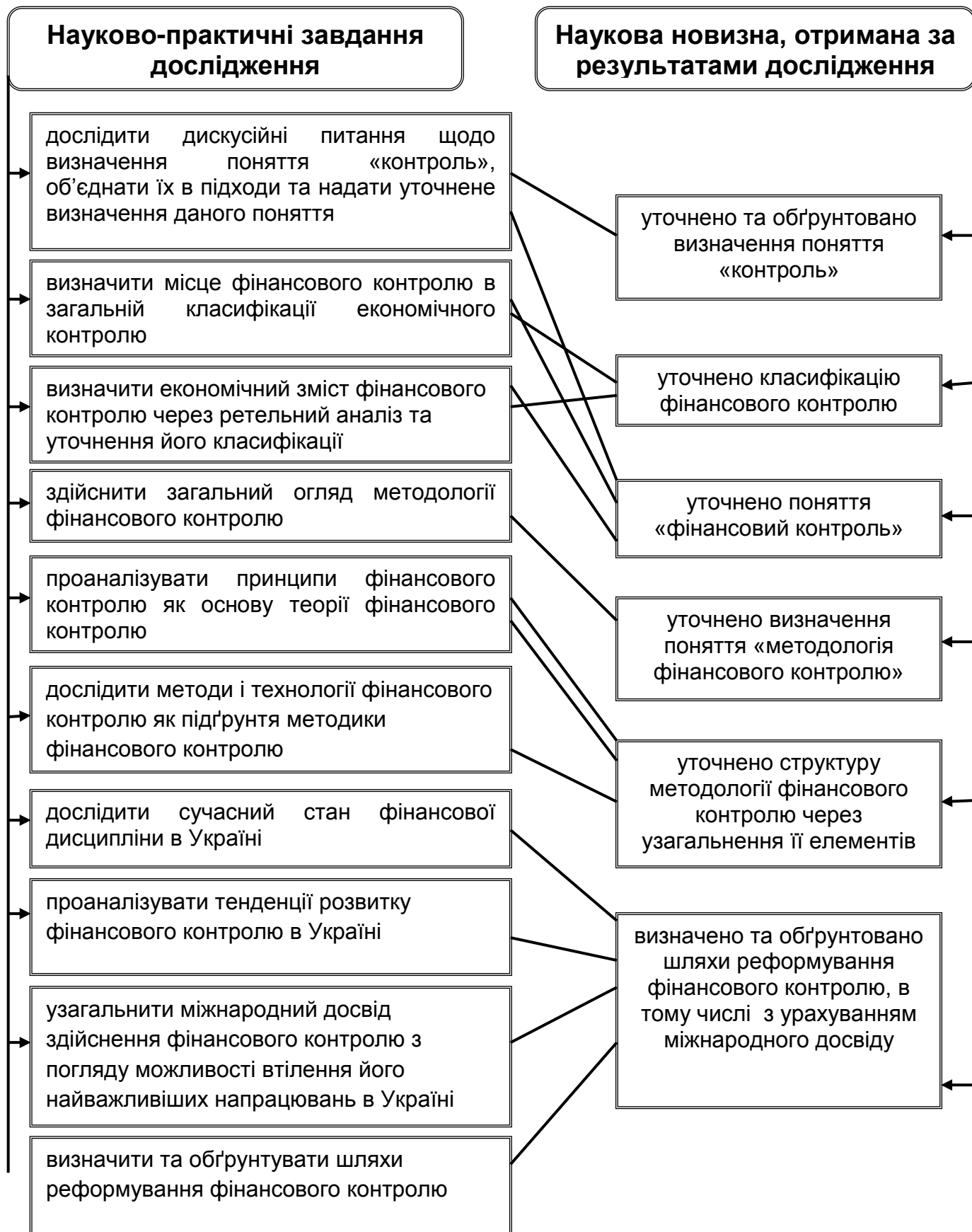
В першому розділі «Теоретичні засади фінансового контролю в Україні» досліджено дискусійні питання з приводу визначення поняття контролю, існуючі визначення об'єднано в підходи, здійснено їх критичний аналіз, на основі чого надано власне уточнене визначення поняття «контроль». Досліджено сутність економічного контролю та уточнено місце фінансового контролю в загальній класифікації економічного контролю. Особливу увагу приділено дослідженню економічному змісту фінансового контролю через ретельний аналіз та уточнення його класифікації.

Другий розділ «Сучасна методологія фінансового контролю» присвячено актуальним питанням методології фінансового контролю: здійснено загальний огляд поставленого питання та ретельно досліджені окремі елементи методології фінансового контролю. Значну увагу приділено принципам фінансового контролю як основи теорії та методам і технологіям як основи методики фінансового контролю.

Логічним завершенням даної наукової праці є **третій розділ «Реформування системи фінансового контролю в Україні»**. В даному розділі висвітлено сучасний стан фінансової дисципліни та тенденції розвитку фінансового контролю в Україні за допомогою статистичного інструментарію. Узагальнено міжнародний досвід здійснення фінансового контролю з погляду можливості втілення його найважливіших напрацювань в Україні, виділено та обґрунтовано шляхи реформування фінансового контролю.

В даній праці поставлено ряд науково-практичних завдань, які знайшли своє відображення в науковій новизні.

Взаємозв'язок науково-практичних завдань даної праці з отриманою науковою новизною представлено на рисунку 1:



→

**Рис.1. Взаємозв'язок науково-практичних завдань даної
праці з отриманою науковою новизною**

Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати, що на розвиток економічної та соціальної сфери будь-якої країни суттєво впливає фінансовий контроль, який забезпечує ефективне функціонування фінансової системи на макро- і мікрорівнях. Водночас, кількість фінансових порушень з року в рік не зменшується. Результати діяльності Рахункової палати, Державної контрольно-ревізійної служби, Державної податкової служби тощо свідчать про динаміку зростання сум виявлених збитків і фінансових порушень в цілому. Таким чином, виникає нагальна потреба у здійсненні фундаментальних досліджень, які дозволять забезпечити високу ефективність фінансового контролю. Отже, існує об'єктивна необхідність у науковому обґрунтуванні теоретичних, методологічних, методичних та нормативно-правових засад системи фінансового контролю в Україні.

В даній науковій праці зроблено спробу вирішити ряд проблемних теоретичних питань, надати власні пропозиції з цього приводу, що, на думку авторів, дозволить усунути деякі теоретичні протиріччя, позитивно відобразиться в практичній діяльності національних контролюючих органів та створить підґрунтя для подальшого удосконалення системи фінансового контролю в Україні.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Результати фінансового контролю в розрізі суб'єктів його здійснення свідчать про динаміку зростання сум виявлених збитків і фінансових порушень, а отже спонукають потребу в здійсненні фундаментальних досліджень, які дозволять підвищити ефективність фінансового контролю. Отже, існує об'єктивна необхідність у науковому обґрунтуванні теоретичних та методологічних засад фінансового контролю в Україні.

Саме зазначеним проблемам присвячено дане дослідження, за результатами якого можна зробити ряд висновків та надати чинні рекомендації.

Так, за результатами критичного аналізу існуючих визначень контролю зроблено висновок, що **контроль слід розглядати в двох аспектах: як функцію управління та як економічну категорію**. Кожний погляд має сенс, бо переслідує різні цілі. Контроль як функція управління відображає більш прикладний аспект тоді, коли контроль як економічна категорія носить виключно теоретичне значення.

Контроль, що має місце в економічній сфері та ототожнює собою певні відносини з приводу контролю в економічному житті прийнято вважати **економічним**.

За допомогою розгляду класифікації економічного контролю визначено місце фінансового контролю в економічному контролі, а саме обґрунтовано, що **фінансовий контроль є складовою економічного контролю**.

Детально проаналізовано підходи до визначення поняття «фінансовий контроль». Так, **поняття фінансового контролю на сьогодні не можна вважати законодавчо закріпленим**.

Стосовно поглядів науковців на поняття «фінансовий контроль», то їх існує велика кількість. Подальший аналіз робіт різних авторів з питань формування понятійного апарату фінансового контролю дозволив провести їх групування на основі методу морфологічного аналізу.

При визначенні поняття фінансового контролю підґрунтям стало гносеологія даного поняття, тобто розгляд поняття «фінанси» та поняття «контроль», виокремлення характерних ознак фінансового контролю і на основі цього надано власне уточнене визначення: **фінансовий контроль** - це система відносин з приводу систематичного спостереження і перевірки процесу створення, розподілу і використання фондів фінансових ресурсів на всіх рівнях, яка діє з метою встановлення відхилень від заданих параметрів в вартісному виразі.

Уточнено **класифікацію фінансового контролю** з метою усунення існуючих протиріч з цього приводу, що в остаточному сприятиме удосконаленню понятійного апарату фінансового контролю в частині розмежування його видів, форм та складових.

Аналіз функцій методології, елементів методології та уточненого поняття «фінансовий контроль» визначено поняття «методологія фінансового контролю»: під **методологією фінансового контролю** доцільно розглядати систему або комплекс наукових принципів, методів і технологій, які становлять теоретичну та практичну основу здійснення фінансового контролю та забезпечують дієвий нагляд за об'єктами контролю в процесі створення, розподілу і використання фондів фінансових ресурсів на всіх рівнях.

За допомогою аналізу статистичних даних щодо динаміки правопорушень та за допомогою узагальнення і аналізу існуючих недоліків в діючій системі фінансового контролю доведено потребу в негайному реформуванні фінансового контролю.

Розгляд питань реформування здійснено в двох аспектах: державного фінансового контролю та незалежного аудиту.

Аспекти **реформування державного фінансового контролю** здійснено в контексті розробленої та схваленої (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 травня 2005 р. N 158-р) революційної за своїми підходами до реформування Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю [13].

Щодо питань **реформування незалежного аудиту**, то зроблено висновок, що всі існуючі недоліки в певній мірі пов'язані з недотриманням аудиторами основного принципу їх діяльності –

принципу незалежності. Тому всі пропозиції, розроблені та обґрунтовані в даній науковій праці стосувались саме дієвого забезпечення дотримання принципу незалежності аудиторами.